ENUNȚAREA JURIDICĂ A PRECEPTULUI SOLIDARITĂȚII SOCIALE CA PRINCIPIU FUNDAMENTAL AL CONSTITUȚIONALISMULUI

LEGAL STATEMENT OF THE PRECEPT FOR SOCIAL SOLIDARITY AS A FUNDAMENTAL PRINCIPLE OF CONSTITUTIONALISM

CZU: 342.4:316.454.4 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.18**

Ion GUCEAC,
ORCID: 0000-0002-9497-4628
e-mail: guceacion@gmail.com
academician, profesor universitar
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In this article the doctrine of social solidarity is associated with the evolution of all the fundamental principles of constitutionalism. It is found that despite the consecration of this principle in some constitutions, this trend being motivated by a set of reasoning, its unmediated reflection has not yet acquired a widespread. Some constitutions proclaim solidarity as a universal general principle, goal or objective of society, the state and the constitution itself. Sometimes the principle of solidarity is formulated as one of the ideological foundations of the legal status of man and of the citizen. The principle of social solidarity is also mentioned in the constitutional regulation of social relations and institutions. Some constitutions declare solidarity as one of the aims of the educational system. Constitutions shall also grant, a remarkable importance of solidarity in the framework of the regulation of conditions for ensuring cultural identity Solidarity is also proclaimed in several constitutions as a principle of the foreign policy of the respective states, or as a principle of territorial administrative organization. Regarding the Constitution of the Republic of Moldova, it is assessed that it does not operate with the notion of social solidarity and does not contain provisions to ensure such an important objective of society. In this situation, it is recommended to supplement the Constitution with rules on social solidarity and ways to ensure it. Finally, it is found that the primary task of the science of constitutional law is to design such a model of constitutionalism that has as major premise the dynamic development of a state capable of promoting peace and social cohesion as necessary conditions for the upward development of society.*

Keywords: *constitution, constitutionalism, principle, society, social solidarity, state.*
Cuvinte-cheie: constituție, constitutionalism, principiu, societate, solidaritate socială, stat.

INTRODUCERE

Constituţionalismul este un fenomen politico-juridic care poate fi descris în cel mai reuşit mod prin prisma unor principii definitorii, cum ar fi: exercitarea suveranităţii naţionale prin intermediul organelor reprezentative, constituite în baza votului universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, supremaţia legii, separaţia puterilor etc. Actualmen-

te este specifică tendinţa cercetării constituţionalismului într-un aspect mai larg, practica acestuia fiind individuală pentru fiecare ţară. În acest context ne propunem examinarea unui subiect de cercetare absolut nou pentru doctrina juridică din Republica Moldova: solidaritatea socială – principiu fundamental al constituționalismului. Acest demers este justificat nu doar de noutatea științifică dar și de faptul că dimensiunea militant a solidarității sociale ca și fenomen influenţează semnificativ sistemul şi evoluţia tuturor principiilor fundamentale ale constituţionalismului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Având ca premisă majoră recunoașterea constituţionalismului în calitate de fenomen istoric, care a apărut odată cu certitudinea că bunăstarea şi echitatea sunt realizabile doar în situația în care constituţia asigură delimitarea acestor valori de puterea politică, reglementând relaţiile dintre stat şi societate în aşa fel încât statul, rămânând garantul drepturilor fundamentale, să înceteze a controla politic societatea. În acest mediu nou, doctrina solidarităţii sociale influenţează semnificativ sistemul şi evoluţia tuturor principiilor constituţionalismului.

De obicei, principiile constituționale erau cuprinse fie în preambulele constituțiilor, fie în diferite declarații, convenții sau jurăminte de credință față de constituție, fie în doctrină. Astfel, în SUA unele principii de organizare a statului au fost reflectate în Declarația de independență din 1776. Semnatarii Declarației au recunoscut „evidente prin ele însele adevărurile următoare”: toţi oamenii sunt creaţi egali; ei sunt înzestraţi de Creator cu anumite drepturi inalienabile; printre aceste drepturi se află viaţa, libertatea şi căutarea fericirii” [1]. Unele dintre aceste principii sunt prevăzute în preambulul Constituției SUA din 1787 „(justiţie, apărărea ordinii Iiterioare, promovării bunăstării generale, asigurarea „binefacerilor libertăţii”) [2], altele sunt formulate de doctrină ca fiind subînțelese de Constituție. Printre cele mai importante de astfel de principii consuetudinare în doctrina constituțională americană sunt considerate: forma republicană de guvernământ, separarea puterilor, federalismul, promovarea drepturilor omului pe plan intern și pe plan internațional, controlul constituționalității [3, p. 53-94].

Actualmente majoritatea constituțiilor statelor lumii conțin un catalog detaliat al celor mai importante principii fundamentale. De exemplu, Constituția Italiei din 1947, debutează cu un compartiment care se numește „Principii de baza” [4]. În Constituția Bulgariei din 1991, primul capitol este întitulat „Principii Fundamentale”[5]. Titlul I din Constituția României poartă denumirea de „Principii generale”[6]. Pentru această denumire a optat și constituantul din Republica Moldova [7]. În Constituția Greciei Partea I poartă denumirea „Prevederi fundamentale” [8] .

Tendința fixării unor principii fundamentale în constituții este evaluată ca fiind rezultatul tendinței de a conferi „legitimitate constituțională întregului ansamblu de organisme, care concură la înfăptuirea sau exercitarea puterii politice”[9, p. 275]. Legiferarea principiilor constituționale este motivată și de alte raționamente. În prim plan se plasează nevoile practicii judiciare, instanțele fiind impuse, mai devreme decât constituțiile, să facă

uz de principii juridice pentru a-și justifica deciziile. Această tendință continuă și astăzi manifestându-se, în primul rând, în hotărârile organelor de control a constituționalității. În consecință principiile date, care, potrivit profesorului Ion Deleanu „structurează societatatea și îi atribuie o anumită fizionomie”[10, p. 214] asigură „constituționalizarea” tuturor activităților sociale devenind un instrument unificator al corpului social.

Consemnarea principiilor coeziunei sociale în textele constituțiilor actuale se explică și prin dorința autorilor de a le „decora” cu noțiuni care să fie pe înțelesul majorității populaţiei şi acceptate de aceasta. În plus, includerea principiilor în textele constituțiilor este explicată și prin năzuința de a obține avantaje complementare pentru mecanismul de stat, conturând un anumit vector unanim de dezvoltare a statului. Se constată că această tendință este uzitată și de liderii unor partide politice care persevereză pentru a transpune în constituții „convingerile lor politice, filosofice, umanitare … doctrinele partidelor politice” [9, p. 275], care, ulterior devin principii directoare ale statului.

Totuși aspirația de a include principii juridice în conținutul normativ al constituției este puțin probabil să fie evaluată ca fiind absolut remarcabilă. Astfel, profesorul Cristian Ionescu constată, că dispozițiile constituționale cu un conținut politic care nu au „nicio acoperire juridică” uneori „sunt mai numeroase” decât normele cu un conținut juridic propriu-zis.[9, p. 276]

Concomitent, încărcarea excesivă a constituției cu convecțiuni ideologice, poate compromite calitatea acesteia de Lege Fundamentală, diminuind valoarea juridică a acesteia. În altă ordine de idei, conținutul incert al multora dintre aceste principii, mai ales în state cu un nivel insuficient al culturii juridice poate favoriza interpretarea arbitrară, subiectivă și transpunerea eronată a principiilor juridice fundamentale în practica de zi cu zi.

Se pare, însă, că cele mai importante dintre aceste principii, totuși sunt recomandabile pentru înserarea în constituții. Unul dintre aceste principii este cel al solidarității sociale. Este cunoscut faptul că unele constituții proclamă solidaritatea ca principiu general universal, scop sau obiectiv al societății, al statului și al constituției însăși. În mod deosebit semnificația acestui principiu a fost formulată în art. 8 din actuala Constituție egipteană din 2014: „Societatea se bazează pe solidaritate socială. Statul se angajează să realizeze dreptatea socială, oferind mijloacele de realizare a solidarităţii sociale care să asigure un trai decent tuturor cetăţenilor, în modul stabilit de lege” [11]. Constituția Republicii Portugheze din 1976 (art. 1) conține prevederi cu privire la scopurile statului: Portugalia este o republică suverană, bazată pe demnitatea persoanei umane și pe voința poporului, care se angajează să construiască o societate liberă, echitabilă și solidară [12]. Constituția Republicii Macedonia din 1991 proclamă umanismul, dreptatea socială și solidaritatea drept valori fundamentale ale orânduirii constituționale [13]. Potrivit Constituției (art. 2), Turcia este declartă un stat democratic, laic, social de drept, bazat, în special, pe conceptul de solidaritate națională si dreptate [14].

Uneori, principiul solidarităţii este formulat ca unul dintre fundamentele ideologice ale statutului juridic al omului și al cetățeanului. De exemplu Constituția Italiei (art. 2) afirmă că Republica nu numai că recunoaște și garantează drepturile inalienabile ale

omului, ci pretinde și îndeplinirea îndatoririlor fundamentale imprescriptibile de solidaritate politică, economică și socială [4].

Principiul solidarității sociale este menționat și în cadrul reglementării constituționale a relațiilor și instituțiilor sociale. Astfel potrivit Constituției Poloniei (art. 20), economia socială de piață, bazată pe libertatea activității economice, pe proprietatea privată și pe solidaritate, pe dialogul și cooperarea dintre partenerii sociali, constituie fundamentul sistemului economic al Republicii Polone [15].

O serie de constituții declară solidaritatea unul dintre scopurile sistemului educațional. De exemplu, în conformitate cu art. 73, alin. 2) a Constituției, educația din Portugalia ar trebui să contribuie la furnizarea de șanse egale, depășirea inegalităților economice, sociale și culturale, dezvoltarea personalității și a spiritului de toleranță, înțelegerea reciprocă, solidaritatea și responsabilitatea [16].

Constituțiile acordă, de asemenea, o importanță remarcabilă solidarității în cadrul regulamentării unor condiții de asigurare a identității culturale. Acest context este tipic, în principal, pentru constituțiile statelor latino-americane. În constituțiile țărilor islamice aceeași idee este exprimată printr-un impact emoțional prin formulări de genul: „uniunea frățească între toți musulmanii”, „unitatea lumii islamice”, „cooperare cu statele arabe fraterne”, „patrie arabă”, etc.)[17]. În majoritatea cazurilor, solidaritatea ca obiectiv al identității culturale este proclamată printre principiile politicii externe a statului respectiv. Astfel, Constituția Franței (art. 87) stabilește că „Republica participă la dezvoltarea solidarității și cooperării dintre statele și popoarele care au în comun limba franceză”[18].

Solidaritatea este proclamată și într-o serie de constituții ca principiu al politicii externe a statelor respective. Așa, Preambulul Constituției Elveției declară că poporul și cantoanele elvețiene, sunt „hotărâți să reînnoiască alianța lor pentru a consolida libertatea, democrația și pacea în semn de solidaritate și deschidere spre lume”[19].

O serie de constituții înglobează principiul solidarității sociale atunci când reglementează problemele organizării administrativ teritoriale. De exemplu, în conformitate cu art. 119 din Constituție Italiei în scopul promovării creșterii economice, a coeziunii și a solidarității sociale, pentru diminuarea dezechilibrelor economice și sociale, statul va lua măsuri speciale în favoarea anumitor municipii, provincii, orașe metropolitane și regiuni. Potrivit Constituției Portugaliei, (art. 225, alin. 2) autonomia regională este chemată să asigure consolidarea unității naționale și a legăturilor de solidaritate dintre toți cetățenii portughezi. Dar cel mai mult asigurarea solidarității în cadrul organizării administrative a teritoriului este accentuată în Constituția Spaniei 1978, care garantează dreptul la autoguvernare al naționalităților și regiunilor din care este alcătuită și solidaritatea dintre acestea (art. 2). Pentru implementarea eficientă a acestui principiu, statul este obligat să stabilească un echilibru economic corect și adecvat între diverse regiuni ale teritoriului spaniol și ținând cont de circumstanțele proprii regiunilor insulare (art.138 din Constituție). Principiul solidarității tuturor spaniolilor este indicat de Constituție ca fundament pentru limitarea autonomiei financiare a regiunilor autonome care, în ve-

derea implementării a acestui principiu, ei sunt obligați să-și coordoneze activitățile cu Trezoreria statului (articolul 156). Cu scopul redresării dezechilibrelor economice interteritoriale şi al implementării principiului solidarității, Constituția Spaniei a instituit Fondul de compensare pentru cheltuielile de investiții, ale cărui resurse sunt distribuite de Parlament între regiunile autonome şi provincii (art. 158) [20].

După cum ne putem convinge, principiul solidarităţii sociale capătă treptat recunoaştere oficială. În același timp, acesta acoperă cele mai importante instituții juridice de drept constituțional, fapt ce demonstrează nu numai importanța, ci și natura complexă, universală a principiului abordat.

Cu regret, textul Constituției Republicii Moldova nu operează cu noțiunea de solidaritate socială și nu conține prevederi care să asigure astfel de obiectiv important al societății. Ținând cont de particularitățile Republicii Moldova, afirmăm că este cazul ca și Constituția noastră să însereze norme referitoare la solidaritatea socială și căile de asigurare a acesteia, exemplu la acest capitol fiind unele state membre ale Uniunii Europene menționate supra.

Solidaritatea este menționată și într-o serie de documente ale dreptului internațional. De exemplu, în Declarația Mileniului, aprobată prin Rezoluția 55/2 a Adunării Generale a ONU din 8 septembrie 2000, solidaritatea este menționată ca una dintre valorile fundamentale pe care ar trebui să se bazeze relațiile internaționale în secolul al XXI-lea [21].

Înțeleasă ca fiind un element al fundamentului ideologic al unei Europe unite, solidaritatea este proclamată în Preambulul Tratatului de instituire a Uniunii Europene [22]. Ulterior Tratatul Uniunii Europene din 1992 (art. 2) a inclus solidaritatea printre cele mai importante valori [23]. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene din 2000 include Capitolul IV „Solidaritate”, care este dedicat reglementării relațiilor din cadrul Uniunii Europene [24].

Ca principiu de semnificație constituțională, solidaritatea socială este reflectată și în practica judiciară. Astfel, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a remarcat în repetate rânduri că principiul solidarității este cuprinzător și fundamental, întrucât este menționat în mod expres în Tratatul de la Paris din 1951 și rezultă din conținutul art. 5 din Tratatul de la Roma din 1957, care a pus baza normativă pentru integrarea europeană. Acesta constituie fundamentul pentru obligațiile statelor membre și ale comunităților în general, nerespectarea obligaţiilor de solidaritate acceptate de statele membre afectând ordinea juridică comunitară [25]. Prin urmare, în sistemul dreptului European acest principiu ocupă o poziție privilegiată, fiind o valoare constituțională europeană.

Solidaritatea este, de asemenea, un factor important în dezvoltarea practicii judiciare a Curții Europene a Drepturilor Omului. Acest lucru este confirmat, de exemplu, de faptul că atunci când se iau decizii și se justifică o interpretare dinamică a Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale Curtea tinde să acorde atenție la două tipuri de consens (care, acționează fără îndoială ca o manifestare a unui grad înalt de solidaritate într-o anumită comunitate) în cadrul spaţiului european. Acesta este, pe de o parte, un consens paneuropean cu privire la standardele drepturilor

omului și nivelul de garantare a acestora, iar pe de altă parte - „consensul intern de blocare” conform căruia preferințele morale naționale pot avea prioritate deasupra consensului paneuropean stabilit de Curte.

CONCLUZII

Din studiul aplicat constatăm tendința constituanților naționali de a include în textul constituțiilor diverse declarații ideologice, mai ales în contextul unor politici social-economice profunde. O parte din aceste declarații de intenție expuse în termeni generali și cu perspectivă de viitor pot fi considerate principii fundamentale ale constituționalismului. În categoria unor astfel de princii se înscrie și cel al solilarității sociale.

În pofida unor eforturi de legiferare a principiului solidarității sociale, cazurile de utilizare a termenilor „solidaritate” și „solidaritate socială” în acte normative și practica judiciară deocamdată se întâlnesc rareori. Se pare că acest fenomen se datorează înțelegerii insuficiente a semnificației, conținutului, garanțiilor și limitelor acestui principiu. Se poate constata că această optică este „alimentată” și de situația în care se află societatea noastră, pentru care este specific o stare de decrepitudine, care poate și trebuie depășită printr-o reconstrucție profundă a valorilor sociale în întreaga lor fizionomie.

Percepția potrivită a acestui principiu presupune, în special, stabilirea coraportului dintre principiul solidarității sociale și alte principii generale ale dreptului, în cea mai mare parte cu principiile fundamentale ale constituționalismului studiate de știința juridică. În această ordine de idei, cercetarea conținutului principiului solidarității sociale rămâne o sarcină primordială a doctrinei juridice naționale. Pentru a depăși dificultatea în această ambianță nouă, sarcina primordială a științei dreptului constituțional, constă în proiectarea unei astfel de model al constituționalismului care să aibă ca premisă majoră dezvoltarea dinamică a unui stat apt să promoveze pacea și coeziunea socială, drept condiții necesare pentru dezvoltarea ascendentă a societății.

REFERINȚE

1. Declaraţia de independenţă (adoptată în unanimitate de Congres, la 4 iulie 1776, la Philadelphia). În: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/declarac89bia-de-independenc89bc483.pdf, [Accesat: 12.06.24].
2. Constituţia Statelor Unite ale Americii 1787. În: https://constitutii.wordpress.com/wp content/uploads/2013/02/constitutia-s-u-a.pdf, [Accesat: 12.06.24].
3. DUCULESCU V., DUCULESCU G. *Drept constituțional comparat*. București: Lumina Lex, 1996, 583 p. ISBN 973-9186-61-0.
4. Constituția Republicii Italia. În: *Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene* (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101.

5. Constituția Republicii Bulgaria. În: *Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene* (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101.
6. Constituţia României. În: https://www.cdep.ro/pls/dic/site2015.page?den=act2_1&par1=1
7. Constituţia Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial* Nr. 78 din 29.03.2016.
8. Constituția Republicii Elene. În: *Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene* (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 978973567910.
9. IONESCU Cr. *Tratat de drept constitutional contemporan*. Editura C. H. Beck, București, 2-19, 1434 p. ISBN 978-606-18-0862-5.
10. DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale: în dreptul român și în dreptul comparat.* București: Editura C. H. Beck, 2006. 922 p. ISBN 973-655-957-2.
11. Constitution of The Arab Republic of Egypt 2014. Disponibil: A.HRC.WG.6.20.EGY_1_Egypt_Annex_4_Constitution_E.pdf. [Accesat: 01.07.2024].
12. Constituția Republicii Portugheze. În: *Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene* (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101.
13. Constitution of the Republic of Macedonia. În: https://www.slvesnik.com.mk/content/pdf/USTAV-eng.pdf. [Accesat: 01.07.2024].
14. Constitution of the Republic Of Turkey. În: https://www.anayasa.gov.tr/media/7258/anayasa_eng.pdf. [Accesat: 01.07.2024].
15. Constituția Republicii Polone. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101
16. Constituția Republicii Portugheze. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101
17. GUCEAC Ion. Constituțiile statelor lumii. Abordare rezumativă. Editura Cartier, Chișinău, 2016, p. 901. ISBN 978-9975-79-951-5.
18. Constituția Republicii Franceze. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101

19. Constituţia federală a Confederaţiei Elveţiene. În: https://constitutii.wordpress.com/wp content/uploads/2013/01/constituc5a3ia-federalc483-a-confederac5a3ieielvec5a3iene-romanian.pdf. [Accesat: 2.07.24].
20. Constituţia Regatului Spaniei. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101
21. Declaraţia mileniului din 08.09.2000. În: https://lege5.ro/Gratuit/gi2dgmrr/declaratia-mileniului-din-08092000?d=2024-05-12. [Accesat: 02.07.2024].
22. Traité instituant la Communaut é Européenne du Charbon et de l’Acier. În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11951K/TXT. [Accesat la 02/07.2024].
23. Tratatul privind Uniunea Europeană din 07.02.1992. În: https://lege5.ro/gratuit/heydomrx/tratatul-privind-uniunea-europeana-din-07021992. [Accesat: 02/07.2024].
24. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2012/C 326/02). În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT. [Accesat: 2/07.2024].
25. Hotărârea Curţii din 7 februarie 1973. Comisia Comunităţilor Europene împotriva Republicii Italiene. În: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/rezumate-cjue/61972J0039.pdf. [Accesat: 03.07.2024].

NOTĂ. Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului *„Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor”* (CONSEJ 01.05.02).